

системи формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкової школи у вищих навчальних закладах буде ефективною, якщо: базуватиметься на теоретико-методологічному обґрунтуванні сутності педагогічної майстерності; врахуванні аксіо-акмеологічної мотивації студентів, принципів педагогічної деонтології та педагогічного темпераменту; виборі оптимальної методики та реалізації визначених педагогічних умов професійної підготовки майбутніх учителів для роботи з молодшими школярами на основі інноваційної освітнього середовища шляхом комплексно-системного використання педагогічних технологій проблемно-ситуативного і діалогічно-інтерактивного характеру в навчальному процесі вищого навчального закладу, що на практиці сприятиме підвищенню рівня сформованості основ педагогічної майстерності студентів.

Ключові слова: педагогічна майстерність, концептуальні підходи, педагогічні умови, освітнє середовище, педагогічні технології.

Создание оптимальной системы профессиональной подготовки будущих учителей с направлением студентов на овладение основами педагогического мастерства еще во время обучения в высшей школе предполагает основательное изучение специфики этой проблемы и определения концепции научного исследования.

Одним из концептов нашего исследования является необходимость самостоятельной работы студентов в направлении формирования основ собственного педагогического мастерства. Ведущая идея исследования и основные концептуальные положения заключаются в том, что разработка и реализация системы формирования педагогического мастерства будущих учителей начальной школы в высших учебных заведениях будет эффективной, если: будет базироваться на теоретико-методологическом обосновании сущности педагогического мастерства.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, концептуальные подходы, педагогические условия, образовательная среда, педагогические технологии.

УДК 378.14

Харківська Алла Анатоліївна,
доктор педагогічних наук, професор,
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

ДІАГНОСТИКА ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ВНЗ

У статті розглянуто проблеми діагностики внутрішнього середовища ВНЗ. Проаналізовано внутрішнє середовище ВНЗ. Виявлено найбільш актуальні його проблеми. Визначено поняття «управлінське обстеження». Подано відповіді на питання: що не задовольняє в стані внутрішнього середовища? Яка значущість виявлених недоліків? Які сильні сторони ВНЗ використовуються недостатньою мірою? Проаналізовано наявність інноваційних складових у компонентах освітньої системи (внутрішнього середовища). Визначено недоліки внутрішнього середовища вищого навчального закладу.

Ключові слова: діагностика, внутрішнє середовище, ВНЗ, освітня система, інноваційний розвиток.

Постановка проблеми. Реформування освітньої системи України, що відбувається на тлі суспільно-політичних змін, зумовлює нагальну потребу в розбудові державно-громадського управління освітою, провідна роль у якому відводиться механізму діагностики внутрішнього середовища ВНЗ.

Діагностика внутрішнього середовища ВНЗ, що спрямована на здобуття й аналіз об'єктивних фактологічних даних, має бути покладена в основу прийняття управлінських рішень щодо приведення у відповідність результатів освітньої діяльності соціальним запитам та особистісним потребам споживачів освітніх послуг. Дієвим інструментом діагностики внутрішнього середовища ВНЗ може стати надання оперативної інформації про стан цього процесу, його змін, ефективність прийняття управлінських рішень щодо його оптимізації.

Отже, проблема діагностики внутрішнього середовища ВНЗ є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У дисертаційних роботах останніх років розглянуто загальні питання управління вищою освітою (С. Андрейчук, П. Вишневецький, В. Мануйленко, В. Олійник, І. Трегубенко та ін.); модернізації навчального процесу у вищих закладах освіти (О. Жиглю, А. Зубко, Н. Дворнікова, Є. Хриков та ін.); окремі аспекти організації навчального процесу досліджували І. Драч, О. Євдокимов, О. Островерх. Тенденції управління інноваційними процесами розкрито в працях В. Гінзбурга, О. Козлової, В. Скар та ін.; розв'язанню проблеми підготовки вчителя до інноваційної діяльності присвячено наукові розвідки І. Авдєєва, Г. Єльнікової, Н. Клокар, Є. Макагон, В. Паламарчук, О. Попової та ін. Але теоретичні питання УПР вищого навчального закладу лише починають досліджувати науковці В. Олійник, Л. Сніцар, Т. Сорочан, О. Спірін, Ю. Татур. Аналізуючи розробленість проблеми контролю та діагностики внутрішнього середовища ВНЗ, слід зазначити,

що вона знайшла віддзеркалення в працях таких видатних учених як І. Вакарчук, Л. Гриневич, Г. Єльнікова, Ф. Жерар, А. Забульоніс, Г. Ковальова, Л. Кондрашова, Е. Красновський, Л. Краснокутська, К. Краснянська, В. Луговий, А. Майоров, Є. Михайличев, Ю. Нейман та ін.

Мета статті - розглянути проблеми діагностики внутрішнього середовища ВНЗ. Проаналізувати внутрішнє середовище ВНЗ; виявити найбільш актуальні його проблеми; запропонувати методику визначення рейтингу роботи ВНЗ.

Результати дослідження. Як відомо, вища освіта за традиційною парадигмою носила елітарний характер та мала за мету підготовку соціальної еліти; натомість, зараз відбувається демократизація вищої освіти, а метою сучасної вищої освіти є формування висококваліфікованих спеціалістів, здатних до продовження навчання протягом усього життя; відповідальних громадян з глобальним баченням соціальних проблем, спрямованих на активний захист громадських прав, демократії та миру [3, с. 161–162].

Аналізуючи традиційну парадигму вищої освіти, необхідно констатувати, що вона ґрунтувалася на досягненні традиційно звичних ЗУН (знання, уміння, навички); щодо нової парадигми – то вона базується на основі «загального управління якістю» (Total Quality Management, TQM) [1; 4; 5] та вимог до систем менеджменту якості Міжнародної організації зі стандартизації (International Organization for Standardization, ISO), забезпеченні високої якості освітніх послуг і захисту прав споживачів освітніх послуг і передбачає побудову системи надання освітніх послуг на засадах використання визнаних в Європі моделей комплексного управління якістю (TQM).

У сучасній парадигмі здійснюється зростання спільної місії ВНЗ: забезпечення стабільного політичного, економічного та соціокультурного розвитку суспільства, а також зв'язок зі здійсненням досліджень критичного та прогностичного характеру у відповідних наукових галузях, сприяння розвитку національних освітніх систем шляхом поліпшення педагогічної освіти, здійснення науково-педагогічних досліджень.

У такому контексті особливого значення набуває необхідність вирішення проблеми теоретичного й методичного забезпечення управління інноваційним розвитком вищого навчального закладу, оскільки склалася досить гостра проблемна ситуація, пов'язана з виникненням суперечності між стрімкими темпами інноваційного розвитку (ІР), неперервним зростанням вимог до внутрішнього середовища ВНЗ і недостатньою готовністю вищих навчальних закладів до його вдосконалення.

Подолання виявленої об'єктивно існуючої суперечності вимагає обґрунтування теоретичних і методичних засад управління ІР ВНЗ як багатоаспектної відкритої цілісної реальності, пошуку методологічних підходів, концептуальних положень і принципів, які сприятимуть підготовці викладачів і студентів до взаємодії та співпраці в умовах інноваційного розвитку.

Аналіз діяльності ВНЗ та власний досвід роботи дають змогу відповісти на запитання: які актуальні внутрішні проблеми ВНЗ потрібно вирішувати, щоб підвищити якість його внутрішнього середовища.

Процес, за допомогою якого здійснюється діагностика проблем внутрішнього середовища, називається

управлінським обстеженням. «Управлінське обстеження – це методична оцінка функціональних зон організації, що призначена для виявлення її стратегічно сильних і слабких сторін» [2, с. 273]. У межах аналізу внутрішнього середовища досліджуються: цілі організації, її структура, стратегія, технології, що використовуються, кадровий потенціал, організаційна культура (норми, цінності, очікування, що лежать в основі відносин і взаємодій всередині організації та поза нею).

Основою освітньої системи є: цілі й результати освіти, її зміст (представлений у навчальних планах і програмах), організація освітнього процесу, використовувані педагогічні технології, системи оцінки й контролю результатів.

Аналізуючи внутрішнє середовище, слід зазначити, що під час проведення цього аналізу, потрібно дати відповіді на такі запитання: що не задовольняє в стані внутрішнього середовища? Яка значущість виявлених недоліків? Які сильні сторони ВНЗ використовуються недостатньою мірою?

1. Що не задовольняє в стані внутрішнього середовища?

Оцінювання необхідності перегляду цілей ВНЗ здійснюється на підставі аналізу змін у зовнішньому середовищі та використанні системного, стратегічного підходів, коли виявляються зовнішні або прогнозовані актуальні вимоги до результатів підготовки випускників. Нові вимоги до результатів породжують проблеми, якщо ці вимоги ВНЗ не задовольняються. Але під час аналізу цілей потрібно розглядати питання про те, чи відповідають цільові орієнтації підрозділів ВНЗ (факультетів і кафедр) загальноакадемічним цілям. Чи існує тут єдність розуміння і єдність цільових установок. Може виявитися, що між декларованими цілями й тими, які реально визначають дії підрозділів, існує невідповідність. Виявити її часто складно, але керівництвом ВНЗ має бути зроблено висновок про ступінь узгодженості загальноакадемічних цілей і цільових орієнтацій підрозділів [6].

Слід зазначити, що цілі роботи навчального закладу формують від найбільш загальних до найбільш локальних. У ВНЗ загальна мета роботи може бути представлена в уставі, а локальні – у кваліфікаційних характеристиках фахівців.

Відмінності в цілях можуть існувати, наприклад, через різне розуміння ролі тих чи інших аспектів підготовки випускника. Так, на рівні факультетів може робитися наголос на підготовку викладача-предметника (тобто на підготовку фахівця, який добре знає свій предмет) і менше, ніж об'єктивно потрібно, приділятися увага підготовці майбутнього вчителя як професійного педагога. Проте добре володіти іноземною мовою або музичною культурою й уміти донести їх до учнів з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей – далеко не одне й те саме.

Під час аналізу цілей необхідно зважити, наскільки узгоджені дійсні цільові орієнтації кафедр, що відповідають за різні аспекти підготовки майбутнього педагога: загальнокультурної, психолого-педагогічної, природничої, предметної тощо, – і наскільки вони відповідають загальноакадемічним цілям. Про ступінь цього можна судити за тим, як координують кафедри свої навчальні програми й технології навчання, наскільки вони зацікавлені

в такій координації й за якими критеріями вони оцінюють результати своєї роботи.

2. Яка значущість виявлених недоліків?

Якщо отримані результати діяльності ВНЗ не мають якихось істотних недоліків і прогнозується, що такий стан збережеться в достатньо віддаленій перспективі, то проблем, по суті, немає, і вони можуть виникнути тільки, якщо керівництво й професорсько-викладацький склад захочуть досягати більш високих, ніж раніше результатів, тобто за власною ініціативою поставлять перед собою більш складні цілі.

Але далеко не завжди реальні результати освіти відповідають бажаним. Якщо ці відмінності значні, то це свідчить про наявність проблем, що можуть бути виявлені через застосування системного, стратегічного, процесного, ситуаційного, синергетичного, особистісно-орієнтованого, гуманістично-інноваційного підходів.

Для виявлення проблем внутрішнього середовища освітньої системи ВНЗ кожна спеціальність оцінюється експертно [6].

За результатами експертного оцінювання проблем виділяється група найбільш актуальних проблем якості підготовки випускників з кожної спеціальності.

3. Які сильні сторони педагогічного ВНЗ використовуються недостатньою мірою?

Проаналізувавши наукові джерела визначимо основні елементи внутрішнього середовища освітньої системи, а саме: модернізація навчально-виховного процесу та навчально-виробничої практики; зміна ролі науки в навчальному закладі; модернізація управління ВНЗ; модернізація маркетингової діяльності.

Надалі необхідно проаналізувати наявність інноваційних складових у компонентах освітньої системи (внутрішнього середовища), а саме: модернізація змісту освітньої діяльності; інноваційні методи й технології; навчально-методичне забезпечення; організаційна структура; кадрове забезпечення; чисельність студентів та абітурієнтів; оновлення матеріально-технічної бази; створення інформаційно-освітнього середовища;

оцінювання та контроль результатів за обраними програмами розвитку ВНЗ [6].

У результаті аналізу освітньої системи (внутрішнього середовища) ВНЗ мають бути не тільки виявлені недоліки, але й зроблено узагальнюючі висновки про те, чи потрібні радикальні зміни в ній, і якщо так, то в яких напрямках. Наприклад, може бути визнано, що застаріла освітня технологія в цілому й необхідне освоєння інноваційних підходів щодо побудови освітнього процесу. Але може бути зроблений і менш радикальний узагальнюючий висновок, що потрібно змінити технологію або організацію лише на окремих ділянках освітнього процесу, наприклад інакше організувати студентську практику на старших курсах.

Узагальнюючі висновки робляться за кожним елементом освітньої системи, і їх зміст має визначати принципові установки для подальшого проектування змін у ній. Ці висновки мають бути не розрізненими, а складати логічно зв'язаний комплекс. Перш за все необхідно визначитися з тим, якою мірою фактичні результати освіти на виході відповідають бажаним і які найбільші їхні недоліки. Потім виявляють те, що зумовлює ці недоліки: що робиться не так, як потрібно і чому це відбувається.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Сьогодні наукою управління напрацьовано засоби для вирішення багатьох завдань, що постають перед керівником ВНЗ при управлінні інноваційним розвитком, проте досвід свідчить, що керівництву ВНЗ не достатньо лише знань про ці засоби й умінь їх застосовувати. Узагальнені результати аналізу потрібні перш за все для прийняття рішень концептуального характеру при діагностиці внутрішнього середовища ВНЗ. Проведене дослідження не вичерпує багатоаспектної проблеми діагностики внутрішнього середовища ВНЗ. Аналіз результатів дослідження підтверджує необхідність нового етапу наукового пошуку в напрямі розробки цілісної системи управління інноваційним розвитком ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Болонський процес у фактах і документах (Сорбона – Болонья – Саламанка – Прага – Берлін) // упоряд.: М. Ф. Степко, Я. Я. Болубаш та ін. – К.; Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. Гнатюка, 2003. – 52 с.
2. Мескон М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури; пер. с англ. – М.: Дело, 2000. – 704 с.
3. Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка: навч. посіб. – 2-ге вид., стер. / А. А. Сбруєва – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – 320 с.
4. Klepko S. To the best solution in education/ S. Klepko. – Poltava: Reg. Inst., 2002. – 44 p. Новые решения в системе образования.
5. Leuf B. The Wiki Way: quick collaboration on the Web / B. Leuf, W. Cunningham // Addison-Wesley. – 2001. – 464 с.
6. Харківська А. А. Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ: монографія / А. А. Харківська. – Харків: КЗ «ХГПА» ХОР, 2011. – 446 с.

В статье рассмотрены проблемы диагностики внутренней среды вуза. Проанализированы внутренняя среда вуза. Выявлены наиболее актуальные его проблемы. Определено понятие «управленческое обследование». Даны ответы на вопросы: что не удовлетворяет в состоянии внутренней среды? Какая значимость выявленных недостатков? Какие сильные стороны вузов используются в недостаточной степени? Проанализированы наличие инновационных составляющих в компонентах образовательной системы (внутренней среды). Определены недостатки внутренней среды высшего учебного заведения.

Ключевые слова: диагностика, внутренняя среда, вузов, образовательная система, инновационное развитие.

The article deals with the problem of diagnosing the internal environment of the university. Analyzed the internal environment of the university. Found its most pressing problems. The concept of "management survey." Posted answer to the question: what does not satisfy a condition of the internal environment? What is the significance of deficiencies? What are the strengths of universities insufficiently used? Analyzed the availability of innovative components in the components of the educational system (internal environment). Identified weaknesses of the internal environment of higher education. In the modern paradigm of growth of the joint mission carried Universities: providing a stable political, economic, social and cultural development of society, and the relationship with the implementation of critical studies and are reasonable in the relevant scientific fields, promotion of national education systems by improving teacher education, exercise science teaching research. The reform of the educational system of Ukraine against a background of political changes, makes the urgent need for the development of public-public education management leading role in the diagnosis mechanism which is given the internal environment of the university. Diagnosis of the internal environment of the university, which is aimed at obtaining and analyzing objective factual data should be the basis for management decisions to comply results educational needs of social and personal needs of consumers of educational services. Effective Diagnostic Tool internal environment of universities may be providing timely information on the status of the process, it changes the effectiveness of management decisions to optimize it. An analysis of the educational system (internal environment) Universities should not only identified deficiencies, but also made general conclusions about whether radical changes are needed in it, and if so, in what ways. For example, it may be recognized that the old educational technology in general and necessary development of innovative approaches to building the educational process. But it can be made less radical generalizing onclusion that you need to change the technology or organization only in certain areas of the educational process, for example to organize another student practice at the undergraduate.

Key words: diagnostics, internal environment, universities, educational system, innovative development.